

ovládnutím zbrojárstva Nemeckom pri utváraní „ochrannej“ zóny, čím zbrojárstvo identifikuje ako jednu z kľúčových „trecích plôch“ slovensko-nemeckého hospodárskeho vzťahu. Nemenej dôležitými čiastkovými témami, ktorým je v práci venovaná pozornosť, je napr. banková sústava, legislatívne pozadie, praktická realizácia a výsledky pozemkovej reformy, ako aj dopravný systém Slovenska v sledovanom období s prihliadnutím na jednotlivé segmenty od železničnej, cestnej, lodnej až po leteckú dopravu. V prípade dopravy je potrebné povedať, že autor nesleduje len jej hospodársko-ekonomické možnosti a limity v politicko-legislatívnom rámci, ale chápe ju v kontexte možností a obmedzení individuálnych mobilit a organizovaného cestovného ruchu.

Samostatná časť práce je venovaná organizácii vojnového hospodárstva v časových úsekoch do roku 1941. Za samostatný medzník bol zvolený vstup Slovenska do vojny proti ZSSR, ktorý mal markantný vplyv na špecifiká hospodárskeho zázemia na Slovensku. Jedným z nepriaznivých dôsledkov boli napr. rastúce problémy so zásobovaním, povoloňovací režim či prídellový systém na rôzne druhy (aj základných) komodít, čomu sa autori venujú v osobitnej časti zameranej na zásobovaciu krízu počas leta až jesene 1941.

Kontroverzný stereotyp o hospodársko-ekonomickej, ako aj o sociálnej stabilite a prosperite Slovenského štátu/Slovenskej republiky do značnej miery relativizuje kapitola venujúca sa koncepciám sociálneho štátu a pokusom o ich realizáciu do roku 1941. Približuje rôzne sociálno-filozofické koncepty domácich i zahraničných tvorcov (spravidla rakúskych a nemeckých), ale hlavne realitu ich napĺňania, ktorá opätovne do značnej miery odráža povahu slovensko-nemeckého „priateľstva“ v sledovanom období.

Monografia *Lesk a tiene hospodárskeho rozvoja Slovenska v rokoch 1939 – 1941* predstavuje vítaný autorský počín. Prináša relevantné a často aj nové poznatky z problematiky hospodárskych a sociálnych dejín Slovenska. Navyše relativizuje a v niektorých prípadoch doslova búra často kontroverzné stereotypy o hospodárskej stabilite Slovenska v sledovanom období. Použitím dát z nemeckých a rakúskych archívov tak otvára multiperspektívny a plastickejší pohľad na problematiku. Prácu tak možno odporúčať odborníkom na oblasť hospodárskych a sociálnych dejín, politických dejín, vojenských dejín, dejín medzinárodných vzťahov, ale aj širšej verejnosti v snahe kultivovať vlastné historické vedomie, vysporiadať sa s kontroverznou časťou národných dejín a taktiež s rôznymi stereotypmi či zjednodušeniami.

Mikuláš Jančura
(Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta, Katedra histórie Košice)

HALLON, Ľudovít – MIČKO, Peter. a kol. *VZOSTUP A PÁD HOSPODÁRSKEHO VÝVOJA SLOVENSKA V ROKOCH 1942 – 1945*. Bratislava: VEDA, 2019, 592 s. ISBN 978-80-224-1779-2.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.4.11>

Kolektívna monografia *Vzostup a pád hospodárskeho vývoja Slovenska v rokoch 1942 – 1945* chronologicky nadväzuje na staršiu prácu *Lesk a tiene hospodárskeho roz-*

voja Slovenska v rokoch 1939 – 1941 v podstate od rovnakého autorského tímu. Napriek zachovaniu chronologicko-tematickej koncepcie je obsahové spektrum oproti predošlému zväzku rozšírené o ďalšie problémy a témy, ktoré vyplývajú z historického vývoja sledovaných udalostí. Tým sa napĺňa deklarovaný cieľ autorského tímu zostaviť čo najplastickejší, syntetizujúci obraz kľúčových oblastí vývoja hospodárskeho a sociálneho zázemia na Slovensku v sledovaných rokoch. Vzhľadom na doterajší stav spracovania danej problematiky, spolu s prihliadnutím na doterajšie výsledky v podobe monografie *Lesk a tieň... možno zámer a jeho naplnenie jednoznačne uvítať*.

Práca je členená na šesť obsiahlych, ťažiskových kapitol, v rámci ktorých autori približujú napr. kontextuálne analýzy slovensko-nemeckých hospodárskych vzťahov, nacistickú koncepciu hospodárskeho „veľkopriestoru“, aspekty vnútroštátnej hospodárskej politiky, poľnohospodárstvo, analýzy hospodárskeho vývoja vo vybraných priemyselných podnikoch, resp. odvetviach, problematiku infraštruktúry, ale aj problematiku hospodárskych aspektov arizácie, hospodárskych aspektov Slovenského národného povstania, pracovnej migrácie či vojnových škôd a ich dopadu na hospodársky život na Slovensku, resp. v obnovenom Československu. Tematická škála je široká a je spracovaná na veľmi dobrej úrovni. V drivej väčšine príspevkov ide o výsledok dlhoročného fundovaného výskumu v centrálnych, ale aj regionálnych a špecializovaných archívoch nielen na Slovensku, ale aj v zahraničí, prevažne v českom, nemeckom a rakúskom prostredí.

V úvode práce sa okrem komplexného uvedenia do problematiky a formulácie cieľov nachádza aj obsiahla sumarizácia a hodnotenie historiografie v pomerne širokom časovom rozpätí. Dôraz je kladený na práce slovenskej proveniencie, ale autori neobchádzajú ani zahraničnú spisbu a hodnotia aj široké spektrum českej a nemeckej historiografie.

Prvá kapitola prináša komplexnú charakteristiku hospodárskeho „veľkopriestoru“ nacistického Nemecka a predstavuje tak kontextuálnu časť, ktorá vytvára a vysvetľuje obsahové hranice a špecifiká skúmanej témy. Následná časť tak na príklade jednotlivých hospodárskych segmentov na Slovensku približuje jednotlivé aspekty slovensko-nemeckých vzťahov. Ako východisko slúži priblíženie organizačnej platformy a implementačného mechanizmu ideológie národného socializmu do hospodárstva na Slovensku. Následne sú objasnené postavenie, úlohy a kompetencie kľúčových hospodárskych korporácií a ministerstiev. Vo všeobecnosti ide o súhrnné, kontextuálne otvorenie problematiky, na ktoré nadväzujú viac analyticky ladené vstupy jednotlivých výskumných príkladov.

Zreteľ je kladený na zázemie a vývoj sociálnych pomerov, na cenovú, daňovú i mzdovú politiku, ako aj na komplexnejšie zhodnotenie fungovania a bilancii priemyselných odvetví v rokoch 1942 – 1943. Spolu s kapitolou venovanou zahraničnému obchodu tak ponúka plastický obraz hospodárskeho zázemia na Slovensku v zahraničných súvislostiach. Zároveň jednotlivé podkapitoly venované vybraným priemyselným odvetviam fungujú ako hodnotný súbor prípadových štúdií hospodársky dôležitých podnikov, pokrývajúcich spektrum od zbrojnej výroby, chemického priemyslu až po peňažníctvo. V prípade priemyslu je osobitná pozornosť venovaná zbrojnej výrobe na Považí, rafinérii v Dubovej a kremnickej mincovni. Samostatný priestor je v práci venovaný poľnohospodárstvu. Do popredia kladie aspekty ako napr. problém strát poľnohospodársky dôležitých

území po Viedenskej arbitráži, modernizáciu, problematiku výživy obyvateľstva, ako aj plnenie kvót a záväzkov vyplývajúcich z dohôd s nacistickým Nemeckom. Pozornosť je zároveň venovaná aj typickému rysu autoritárskych režimov, a to povinnej centralizácii, unifikácii. Osobitne sa zaoberá tiež hospodárskym aspektom arizácie v oblasti poľnohospodárstva. Autori prostredníctvom vykreslenia jej legislatívnych rámcov a opatrení, ako aj technicko-organizačného zázemia vyznačujú paralelu s arizáciou v podnikateľskej sfére, čo túto časť práce organicky spája s textami venovanými pozemkovej reforme a samotnej arizácii na všeobecnej úrovni. Autorka v texte o pozemkovej reforme odhalila značnú nepripravenosť štátu na tento proces, hlavne v technicko-organizačnej a legislatívnej sfére a zdôraznila jej celkový nezdar.

Samostatná kapitola sa zaoberá infraštruktúrou. Približuje vývoj situácie v rámci jednotlivých dopravných segmentov s presahom aj do povojnového obdobia. No pozornosť je upriamená aj na proces elektrifikácie ako na jeden z kľúčových filtrov technickej modernizácie v prvej polovici 20. storočia. Autor poukazuje na to, že Slovensko v dôsledku Viedenskej arbitráže utrpelo značné straty na elektrárenských podnikoch. Poukázal na výstavbu nových elektrární, rozširovanie vedenia a tiež na neblahé následky na elektrickej infraštruktúre spojené s bojovými akciami v rámci SNP a oslobodenia.

Osobitná pozornosť je v práci venovaná dvom fázam arizácie, avšak z hľadiska hospodárskych aspektov a fungovania kľúčovej inštitúcie Ústredného hospodárskeho úradu. Autor tu odhaľuje značnú svojvôľu a „netransparentnosť“ arizácie pod vedením úradu, ako aj priestor pre korupciu, klientelizmus a protežovanie vybraných osôb vrátane aktivít predsedu úradu A. Morávka. Text je zacielený aj na kreovanie formálnych a neformálnych vzťahov úradu k ostatným hospodárskym i politickým inštitúciám na Slovensku. Do pozornosti bádateľov sa dostala aj obsiahla problematika pracovnej migrácie robotníkov na územie nacistického Nemecka. Sledovaný je kvantitatívny aj kvalitatívny vzostup „lukratívnosti“ tejto prevažne finančne motivovanej migrácie s premostením na domáce sociálne zázemie a zamestnanosť. Autor si všíma napr. aj nasadeniu domáceho obyvateľstva na opevňovacie práce a pod. Poukazuje tiež na to, že v záverečných fázach vojny (resp. výraznejšie po potlačení SNP) sa v danej sfére ukazovala „tienistá“ stránka nemeckého „priateľstva“, či už išlo o pokles miezd, kvalitu sociálneho zázemia, alebo o narastajúcu antipatiu voči Nemecku.

Obsiahla kapitola o hospodárskej situácii Slovenska na konci vojny prináša niekoľko hodnotných vstupov. Medzi kľúčové patrí napr. priblíženie hospodársko-ekonomického pozadia SNP s prihliadnutím na zásobovanie, financovanie povstaleckej armády, ekonomického zázemia civilného sektora na povstaleckom území, no osobitnú pozornosť venuje čelným osobnostiam z radov popredných národohospodárov. Následne je venovaná pozornosť vybraným priemyselným podnikom a doprave v komparatívnom rámci s prvou polovicou monografie. Opäť ide o zbrojný priemysel, chemický priemysel, peňažníctvo a o dopravu, s osobitným zreteľom na deštrukciu spôsobenú vojenskými operáciami a ustupujúcou nemeckou armádou. Jeden zo záverečných vstupov kontextuálne analyzuje vzostup ekonomiky Slovenska v záverečnej fáze vojny a zameriava sa na previazanosť s čoraz agresívnejšou hospodárskou politikou nacistického Nemecka. Sleduje aspekty ako prehlbujúcu sa infláciu, evakuáciu strojového zariadenia podnikov

či ich fyzickú likvidáciu, pričom sa venuje tiež legislatívne sporným pojmom „vojnová korisť“, „evakuácia“ a pod.

Posledná časť monografie je analyticko-bilačnou štúdiou dopadov vojnových škôd na Slovensku. Východiskom je obsiahla klasifikácia pojmu „vojnové škody“, a to od škôd spôsobených nepriaznivým „partnerstvom“ s Nemeckom, cez škody spôsobené bojovými operáciami v rámci SNP a prechodom frontu až po škody napáchané vnútro-politickou situáciou (napr. arizáciou). Bilančná rovina spočíva v zhodnotení dopadov na jednotlivé hospodárske odvetvia. Autor však upozorňuje, že dosiaľ nie je dôsledne prebádaná oblasť sociálnych dopadov, ktorá v mnohých ohľadoch prekonáva financie či matériu.

Vo všeobecnosti možno povedať, že monografia *Vzostup a pád hospodárskeho vývoja Slovenska v rokoch 1942 – 1945* predstavuje spolu so zväzkom *Lesk a tiene...* hodnotný a prínosný vstup do problematiky hospodárskych a sociálnych dejín Slovenska v 20. storočí. Odkrýva mnohé tmavé miesta a relativizuje, či doslova vyvracia viaceré „tradovaných“ mýtov a stereotypov príznačných pre skúmanú problematiku.

Mikuláš Jančura
(Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta, Katedra histórie
Košice)

HRUBOŇ, Anton (ed.). *LUDÁCKA ČÍTANKA – SILA PROPAGANDY, PROPAGANDA SILY*. Bratislava: Premedia, 2019. ISBN 978-80-8159-761-9.
DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.4.12>

Autor recenzovaného diela Anton Hruboň, toho času vysokoškolský pedagóg pôsobiaci na Katedre európskych kultúrnych štúdií na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, má na konte viac než 170 slovenských i zahraničných publikácií. Svoju výskumnú činnosť zameriava predovšetkým na slovenské, československé a stredoeurópske dejiny 20. storočia z politického, vojenského a kultúrneho hľadiska, historické i súčasné aspekty európskeho fašizmu. Venuje sa aj dejinám bezpečnostných zložiek na Slovensku, mýtom a kultom v historickej a kultúrnej identite súčasnej spoločnosti a v neposlednom rade i problematike interkultúrnych vzťahov a konfliktov medzi majoritou a minoritou so zameraním na etnické a náboženské aspekty.

Dielo *Ludácka čítanka – Sila propagandy, propaganda sily* bolo vydané v roku 2019 v rámci projektu *Hľadanie kultúrnych koreňov holokaustu na Slovensku: Vytváranie antisemitskej ideológie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (90. r. 19. st. – 20. r. 20. st.) z nadnárodnej perspektívy a jej zahraničné inšpirácie*.¹ Autor na 328 stranách predkladá čitateľovi súbor 31 rôznorodých dobových textov, od poetických ód na režim,

1 Preložené z anglického originálu *Quest for Cultural Roots of Holocaust in Slovakia: The Making-Of Hlinka Slovak People's Party's Anti-Semitic Ideology (1890s – 1920s) from Transnational Perspective and Its Foreign Inspirations*.